

КРАВЧЕНКО Тетяна Анатоліївна,
д-р наук з держ. упр., доц., проф. каф.
держ. упр. та земельного кадастру
Класич. приват. ун-ту, м. Запоріжжя

ІННОВАЦІЙНІ ІНСТРУМЕНТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ГРОМАДЯНАМИ ПРАВА НА УЧАСТЬ У МІСЦЕВОМУ САМОВРЯДУВАННІ В УКРАЇНІ

Визначаються інноваційні демократичні інструменти реалізації громадянами права на участь у місцевому самоврядуванні в Україні. Особлива увага приділяється впровадженню процесу партиципаторного бюджетування та використанню інструментів е-демократії для активізації участі громадян у місцевому самоврядуванні в Україні. Зазначається, що використання цих інноваційних демократичних інструментів сприятиме становленню ефективного діалогу між органами місцевого самоврядування і громадянами, а також уможливитиме оперативне реагування органів місцевого самоврядування на суспільні виклики та ініціативи мешканців територіальної громади.

Ключові слова: міське самоврядування, партисипативна демократія (демократія участі), партиципаторне бюджетування, електронна демократія (e-democracy), участь громадян, органи місцевого самоврядування, територіальна громада.

Kravchenko T. A. Innovative instruments of enforcement of the right for participation in local government by the citizens of Ukraine

Innovative democratic instruments of enforcement of the right for participation in local government in Ukraine by its citizens are determined. Pay closer attention to the implementation of participatory budgeting process and usage of e-democracy instruments for enhancing the participation of citizens in local government in Ukraine. It was illustrated that the usage of these innovative democratic instruments would provide the formation of an

effective dialogue between local governments and citizens as well as make possible prompt response of local governments to public challenges and initiatives of territorial community members.

Key words: local government, participative democracy (democracy of participation), participatory budgeting, electronic democracy (e-democracy), participation of citizens, local governments, territorial community.

Постановка проблеми. Незважаючи на досить високий рівень «наукової активності» у дослідженні місцевого самоврядування в цілому, інноваційних механізмів та інструментів зокрема, питання публічно-управлінських інновацій, їх впровадження в систему місцевого самоврядування не отримали остаточного й однозначного розуміння. У цьому контексті актуальною проблемою залишається законодавча неунормованість конкретних механізмів впровадження Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», що істотно стримує рух суспільства на шляху формування ефективної демократичної системи публічного управління, подолання соціально-економічної кризи. На нашу думку, розв'язанню вказаної проблеми могло б сприяти широке впровадження в практику сучасних інноваційних демократичних інструментів участі громадян у місцевому самоврядуванні в Україні. Обґрунтування цих інструментів дозволить визначити зміст і напрями необхідних трансформаційних перетворень та сконцентрувати увагу на їх здійсненні. Зазначене обумовлює розгляд інноваційних демократичних інструментів реалізації громадянами права на участь у місцевому самоврядуванні в Україні як одну з найактуальніших наукових проблем.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукові праці вітчизняних фахівців, які досліджують окремі аспекти участі членів територіальної громади у вирішенні питань місцевого значення, на наш погляд, можна згрупувати залежно від напрямку здійснених наукових досліджень:

– реалізація форм безпосередньої участі громадян у місцевому самоврядуванні (П. Ворона, А. Гук, І. Доля, Д. Заяць, Ю. Кальниш, В. Кампо, Т. Кравченко, Ю. Куценко, М. Лациба, О. Лиска, В. Мамонова, В. Мартиненко, Н. Мішина, Л. Муркович, Ю. Молодожен, С. Пінчук, О. Прієшкіна, Л. Прокопенко, В. Сидоренко, С. Серьогін, В. Толкованов, А. Чемерис, Ю. Шаров, С. Штурхецький та ін.);

– залучення громадян до участі у вирішенні питань місцевого значення

(О. Бобровська, Н. Гончарук, І. Дробот, Н. Липовська, А. Мерзляк, О. Мордвінов, М. Полонський, Б. Руснак, А. Ткачук, Т. Семигіна, С. Саханенко, О. Тертишна, Р. Хоменець та ін.).

Водночас невирішеним аспектом загальної проблеми залишається малодосліджена проблема впровадження інноваційних демократичних інструментів реалізації громадянами права на участь у місцевому самоврядуванні в Україні, зокрема впровадження процесу партиципаторного бюджетування та використання інструментів е-демократії для активізації участі громадян у місцевому самоврядуванні в Україні.

Мета статті полягає в дослідженні інноваційних демократичних інструментів реалізації громадянами права на участь у місцевому самоврядуванні в Україні, а саме: впровадження процесу партиципаторного бюджетування та використання інструментів е-демократії.

Виклад основного матеріалу. Основним завданням інституту місцевого самоврядування в Україні на сучасному етапі здійснення демократичних реформ є забезпечення реальної можливості кожному члену територіальної громади брати участь у вирішенні питань місцевого значення. Саме тому актуальним вбачається закріплення в законодавстві України сучасних інноваційних форм реалізації громадянами права на участь у місцевому самоврядуванні.

З огляду на поняття місцевого самоврядування, перш за все як колективного права територіальної громади, науковцями визначено, що ця категорія має дуалістичний характер і включає в себе права як окремої особистості, так і територіальної громади як колективного утворення. Тому, досліджуючи проблеми безпосередньої реалізації права на участь у місцевому самоврядуванні, дослідники виокремлюють дві групи прав: індивідуальні, що належать кожному громадянину і можуть бути реалізовані незалежно від інших членів територіальної громади; і колективні, реалізація яких можлива лише шляхом колективних дій усіх або більшості членів територіальної громади. Колективні й індивідуальні форми тісно пов'язані, їх не можна розглядати ізольовано, оскільки кожен окремий громадянин є водночас членом територіальної громади, але колектив громадян – це вже якісно нове утворення, яке має власні важелі впливу в процесі реалізації права на місцеве самоврядування. Поділ прав на індивідуальні та колективні відповідає закріпленням в українському законодавстві формам участі територіальної громади у здійсненні

місцевого самоврядування. Науковці пропонують структурувати їх таким чином. До індивідуальних форм відносять: а) участь у місцевих референдумах, місцевих виборах; б) службу в органах місцевого самоврядування; в) відшкодування за рахунок місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб під час здійснення ними своїх повноважень; г) отримання вичерпної і правдивої інформації про діяльність органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб, яке випливає зі змісту ряду статей Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», зокрема ст. 4, 75, ознайомлення з документами і матеріалами органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб, які безпосередньо стосуються прав і свобод громадян (п. 11 ст. 59 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні»); д) особисту участь у громадських слуханнях, зборах громадян, місцевих ініціативах, які, утім, можна розглядати як колективні форми реалізації права на місцеве самоврядування (ст. 14 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні»). Серед колективних форм реалізації громадянами права на участь у місцевому самоврядуванні вчені виділяють: а) проведення зборів, мітингів, походів і демонстрацій, про які своєчасно повідомляється органам виконавчої влади або органам місцевого самоврядування; б) направлення колективних звернень до органів місцевого самоврядування, їх посадовим особам; в) проведення зборів громадян, ініціювання територіальною громадою розгляду в раді будь-якого питання, віднесеного до відання місцевого самоврядування (право на місцеву ініціативу); г) проведення громадських слухань [1]. Усю багатоманітність форм участі членів територіальної громади у вирішенні питань місцевого значення також можна уявити як: участь через професійну діяльність; участь через громадські та політичні організації; безпосередня публічна діяльність; вплив на осіб, які приймають рішення; безпосередній вплив на соціальне оточення; благодійність, допомога іншим членам громади; турбота про власну родину [4].

Сьогодні поява нових потреб та інтересів, що артикулюються громадянами України, та прагнення останніх впливати на процес прийняття рішень на державному та місцевому рівнях, зумовили виникнення нових форм діяльності та участі, нових колективних акторів, а також нових сфер для реалізації громадянських ініціатив. Окремі дослідники в цьому контексті зазначають про зміну «патернів представництва і участі» або, за Карлом Манхеймом, про «фундаментальну демократизацію

суспільства», коли все більше активізуються ті верстви та групи, які до цього часу відігравали в політичному житті лише пасивну роль. Такого залучення мас до свідомої кваліфікованої участі у справах держави й суспільства вимагає сама логіка розвитку всесвітньо-історичного процесу, потреби індустріального, а потім і постіндустріального суспільства [5].

У науковій літературі існує багато підходів до визначення поняття інновації, які різняться залежно від сфери діяльності та інтересів науковців, сфери застосування інновацій, глибини їх вивчення. Відповідно до Закону України «Про інноваційну діяльність», інновації – це новостворені (застосовані) і (або) вдосконалені конкурентоздатні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери [7]. Сучасна нормативна база налічує більше ніж 200 документів, що регулюють правове поле інноваційної діяльності. Негативним слід вважати те, що в законодавстві України поняття «інноваційна діяльність» є полісемантичним, що створює певні ускладнення під час віднесення публічно-управлінських інновацій у системі місцевого самоврядування до інноваційної діяльності.

Впровадження інновацій у діяльність, що безпосередньо впливає на життя громади, є складним, тривалим у часі процесом. Враховуючи найголовніші тенденції трансформаційних перетворень на сучасному етапі державотворення, інноваційну діяльність у системі місцевого самоврядування можна умовно поділити на два основних блоки:

- 1) інноваційна науково-технологічна діяльність, безпосередньо пов'язана з ефективною реалізацією поліаспективної регіональної політики;
- 2) інноваційна діяльність у галузі публічно-управлінських (соціально-орієнтованих) технологій.

Вирішення цих питань безпосередньо залежить від органів місцевого самоврядування, оскільки вони є основними суб'єктами їх вирішення за рахунок коштів власного бюджету та інших залучених коштів (грантів, венчурних фондів, через механізми державно-приватного партнерства, краудфандінгу, ендавменту тощо).

Найактуальніша проблематика впровадження інновацій у сферу публічно-управлінської діяльності системи місцевого самоврядування в Україні полягає в

незадовільному стані реалізації таких напрямів:

1. Формування інноваційної моделі розвитку територіальної громади (на базі «економіки знань»).
2. Інституціональний розвиток муніципального консалтингу як засобу впровадження знань у діяльність органів місцевого самоврядування.
3. Розвиток мережі інноваційних структур (створення бізнес-центрів).
4. Запровадження систем:
 - управління проектами на місцевому рівні (зокрема, проекти в контрольованому середовищі – PRINCE 2 (англ. PRojects IN Controlled Environments));
 - управління якістю публічних послуг ISQ 9001:2000.
5. Залучення іноземних інвестицій для реалізації пріоритетних напрямів інноваційної діяльності щодо сталого місцевого (регіонального) розвитку.
6. Становлення та розвиток соціального підприємництва як ефективного механізму вирішення локальних соціально-економічних проблем територіальних громад.

Безперечно, є окремі зрушення у сфері реалізації завдань, пов'язаних з упровадженням інноваційних технологій у сферу публічно-управлінської діяльності. Низка територіальних громад, де позиція посадових осіб щодо впровадження публічно-управлінських інновацій активна, мають значні досягнення у зазначених вище напрямках діяльності. Безумовно, упровадження інноваційних форм, методів та інструментів розвитку територіальних громад потребує врахування певних особливостей територіальних громад, їх впливу на життя територіальної спільноти та ризиків, що зазнає територіальна громада в цілому.

Отже, розглянемо механізм партиципаторного бюджетування та потенціал е-демократії як інноваційні демократичні інструменти участі громадян у місцевому самоврядуванні в Україні.

Партиципаторне бюджетування. Громадянська партиципація – це процес, під час якого громадяни отримують можливість впливати на рішення органів публічної влади, а опосередковано – можливість здійснювати контроль за їхнім виконанням, якщо ці рішення безпосередньо або опосередковано стосуються інтересів громадян. Подібний вид партиципації відрізняється від традиційної участі громадян у виборчому процесі і реалізується за допомогою інших методів. Громадяни, отримуючи можливість брати участь у процесах регулювання на їхній ранній стадії,

ще більш активно долучаються до процесів безпосередньої реалізації [10].

На сьогоднішній день більше ніж 1 500 міст на всіх континентах запроваджують механізми «партиципаторного бюджету» або «бюджету участі», які є формою прямої демократії та означають відкритий процес дискусії та прийняття рішень, у якому кожен мешканець населеного пункту шляхом голосування вирішує, в який спосіб витратити частину місцевого бюджету. Наприклад, у Польщі бюджет участі застосовується більше ніж у 100 містах, у тому числі і в столиці. В Україні лише із середини 2015 р. розпочалося експериментальне впровадження бюджету участі в Чернігові, Черкасах і Полтаві, у межах реалізації проекту «Партиципаторний бюджет – можливості для підвищення громадської активності і встановлення належного партнерства з органами влади», запровадженого Польсько-українською фундацією співпраці ПАУСІ.

Партиципаторний бюджет – це демократичний процес, який передбачає надання громадянам (зокрема тим, які формально не мають громадянства) права розподілу частини коштів з міського або іншого бюджету, який їх стосується [12]. Цей підхід зародився у Бразилії в кінці 1980-х рр. і згодом був обґрунтований Р. Аберсом, Ж. Байокі, Б. Вамплером та ін.

Партиципаторне бюджетування стало відповіддю суспільства на такі явища, як політичний та олігархічний лобізм, соціальне виключення та корупція. Найбільшого поширення воно набуло в країнах, що розвиваються, для яких ці явища найбільш характерні. Партиципаторне бюджетування є демонстрацією прямого демократичного підходу до бюджетування і створює можливості громадянам бути більш поінформованими щодо бюджетного процесу, брати безпосередню участь у ньому і впливати на рішення щодо розподілу бюджетних ресурсів. Цей вид бюджетування забезпечує також більшу прозорість бюджетного процесу і підвищує відповідальність службовців за виконання бюджету. У представників груп меншості з'являється краща можливість бути почутими і впливати на життєво важливі для них рішення. Головним недоліком партиципаторного бюджетування є підвищення ризику прихованого домінування у цьому процесі представницьких груп, які захищають інтереси вузького кола зацікавлених осіб (правлячої еліти, олігархів, окремих політичних партій, громадських організацій тощо) [11].

Метою впровадження партиципаторного бюджетування є:

- налагодження системного діалогу між органами місцевого самоврядування і

громадськістю;

- підвищення рівня залучення мешканців територіальної громади до процесу прийняття рішень щодо розвитку території;

- вирішення нагальних проблем життєдіяльності територіальної громади.

Механізм впровадження партиципаторного бюджетування дозволить:

- 1) членам територіальної громади брати безпосередню участь у розподілі частини міського бюджету, спільно визначаючи пріоритети розвитку території;

- 2) представникам громадських організацій та органів місцевого самоврядування отримати практичні навички модерування зустрічей з громадянами та впровадження соціальної діагностики партиципаторного бюджетування;

- 3) посадовим особам структурних підрозділів виконавчого комітету/виконавчих органів міських (сільських, селищних) рад отримати детальну інформацію щодо концепції партиципаторного бюджетування та переваг її запровадження.

Процес впровадження партиципаторного бюджетування включає:

- функціонування робочої групи з представників громадськості та представників органів місцевого самоврядування для започаткування та впровадження процесу партиципаторного бюджетування;

- процес соціальної мобілізації та основні організаційні навички, що застосовуються для модерування зустрічей з громадянами, впровадження соціальної діагностики відповідно до стандартів проведення консультації;

- вивчення провідного зарубіжного досвіду спільної роботи громадських активістів та місцевої влади у підготовці бюджетів;

- популяризацію ідеї партиципаторного бюджетування шляхом активного залучення мас-медіа та за допомогою соціальних мереж;

- проведення глибокого дослідження проблем та потреб громад шляхом обговорення на спеціальних зустрічах та форумах з використанням інтерактивних форм обговорення впровадження процесу партиципаторного бюджетування;

- визначення напрямів використання місцевих коштів партиципаторного бюджету, підготовку заявок для фінансування відповідно до потреб мешканців територіальної громади;

- презентацію заявок за ієрархією, розробку критеріїв оцінювання, відбір

пропозицій;

– збір пріоритетних заявок в єдину бюджетну пропозицію, затвердження місцевих бюджетів.

Запровадження інструментарію партиципаторного бюджетування в територіальній громаді гальмується певними викликами: інституційна та «низова» громадянська активність; ступінь доступності та відкритості обраних проектів; наявність довгострокових нереалізованих проектів у територіальній громаді; надійність підрахунку голосів; процедури, у перебіг яких складно внести зміни; включення партиципаторного бюджетування як складника загального процесу управління муніципалітетом – він повинен узгоджуватись з іншими діями та заходами; відповідна освіта всіх учасників процесу: як мешканців, так і посадових осіб місцевого самоврядування.

Загалом партиципаторне бюджетування за умови правильної реалізації підносить демократичне врядування в державі на якісно новий рівень. Отже, позитивними сторонами запровадження механізму «партиципаторного бюджету» є:

- 1) поліпшення інформування населення стосовно планів та намірів органів місцевого самоврядування;
- 2) раціоналізація заходів та дій: більш чітке визначення пріоритетів, можливість застосування нових рішень, запропонованих мешканцями;
- 3) зростання рівня задоволення діями органів місцевого самоврядування: громадяни краще поінформовані і відчують себе партнерами;
- 4) зростання рівня довіри мешканців до органів влади;
- 5) уникнення соціальних конфліктів: можливість швидко отримувати інформацію щодо проблем, які з'являються, та їх конструктивно вирішувати;
- 6) можливість появи нових громадських лідерів у процесі реалізації консультаційних проектів;
- 7) підвищення громадянської освіти: отримання громадянами нових компетенцій, пов'язаних з участю в громадському житті.

Потенціал е-демократії в забезпеченні функціонування інститутів представницької демократії. Сьогодні Україна прагне перетворити публічне управління на більш ефективний, прозорий і підзвітний громадянам процес реалізації їх прав і свобод. Конституція України встановлює перелік форм безпосередньої демократії, за допомогою яких громадяни беруть участь у здійсненні народовладдя. У

цьому контексті Основний Закон України гарантує кожному право на індивідуальні чи колективні письмові звернення до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів. Однак сьогодні інформаційний розвиток суспільства вимагає вдосконалення методів і форм провадження комунікації з органами державної влади та органами місцевого самоврядування.

Перелік інструментів електронної демократії передбачений у правових актах Ради Європи, зокрема в Рекомендаціях CM/Rec(2009)1 Комітету Міністрів Ради Європи від 18 лютого 2009 р. [13]. Електронну демократію (e-democracy) у правових актах Ради Європи визначають як інструмент зміцнення демократії, демократичних інститутів та демократичних процесів за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій. Її головним завданням є «електронна підтримка демократії».

Е-демократія є однією зі стратегій підтримки демократії, демократичних інститутів, демократичних процесів і поширення демократичних цінностей. Вона доповнює традиційні інструменти демократії і є взаємопов'язаною з ними.

Потенціал е-демократії в забезпеченні підтримки демократичності політичного процесу та функціонування інститутів представницької демократії є досить значним. Про це свідчать згадані вище Рекомендації Ради Європи. Незважаючи на відносно обмежені часові межі, досвід використання інструментів е-демократії у практиці урядування, насамперед в європейських країнах, дає можливість сформулювати переваги та можливості запровадження інструментарію електронної демократії в Україні. Отже, е-демократія:

- сприяє підвищенню прозорості діяльності органів публічної влади завдяки використанню сучасних технологій надання громадянам доступу до інформації;
- є інструментом підтримки політичної діяльності та забезпечення більшої прозорості та відповідальності публічних політиків перед електоратом;
- є своєрідною «школою» демократії і сприяє формуванню у громадян таких навичок, як компетентність і відповідальність, необхідних для забезпечення життєздатності демократії;
- надає додаткові можливості для побудови та підтримки соціальної солідарності в суспільстві шляхом розвитку соціальних зв'язків між громадянами та групами громадян [9].

В Україні функціонування власне електронних форм демократії майже не

внормоване, однак існує чимала нормативно-правова база, що регламентує розвиток інформаційного суспільства й уможлиблює реалізацію певних принципів та інструментів е-демократії (закони України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007 – 2015 роки», «Про Концепцію Національної програми інформатизації», «Про Національну програму інформатизації», «Про інформацію», розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні»).

Зазначимо, що визначення електронної демократії подане лише в Стратегії розвитку інформаційного суспільства і сформульоване воно таким чином: «Форма суспільних відносин, за якої громадяни та організації залучаються до державотворення та державного управління, а також до місцевого самоуправління шляхом широкого застосування інформаційно-комунікаційних технологій» [8].

Сьогодні в Україні реалізовані такі елементи електронної демократії:

1) електронне законодавство в частині публікування нормативно-правових актів після їх реєстрації та прийняття на офіційному сайті Верховної Ради України;

2) електронний суд як Єдиний державний реєстр судових рішень та оперативний обмін інформацією в електронному вигляді між судовими установами (запроваджено пілотний проект у 15 судах загальної юрисдикції);

3) електронні звернення, консультації та анкетування (працює частково, найкраще в частині електронних консультацій органів публічної влади з громадськістю – за рік проводиться понад 1 000 консультацій);

4) електронні портали, такі як «Електронна митниця» та «Веб-портал державних закупівель»;

5) веб-сайти органів влади (сьогодні всі органи центральної влади мають власні сайти, проте лише деякі міністерства підтримують дискусійні тематичні е-форуми);

6) локальні портали адміністративних послуг;

7) різноманітні он-лайн ініціативи неурядових організацій;

8) електронна петиція.

Особливою формою колективного звернення громадян до Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, органу місцевого самоврядування є електронна петиція.

Більше ніж 70 держав використовують різні форми петицій до державних

органів. Дослідження цінностей World Values Survey (2010 – 2014) показало, що підписували петицію близько 68 % людей, які живуть у Швеції, 72,6 % – у Швейцарії, 70 % – в Австралії, 60 % – в США і 68,2 % – у Великобританії. В арсеналі демократії петиції є одним із колективних інструментів впливу громадян на процес прийняття рішень. Впровадження інформаційно-телекомунікаційних технологій у процесі подання петиції утворило нову форму політичної участі громадян [6].

Електронні петиції на місцевому рівні мають перевагу в тому, що вони можуть сприяти організації незалежних громадських ініціатив (громадські слухання, місцеві кампанії з лобювання тощо) для внесення питань, які турбують громадськість, на порядок денний органів місцевого самоврядування. Електронні петиції до органів місцевого самоврядування, як правило, вимагають нижчий поріг підписів і дозволяють громаді легше донести свою думку. Це, у свою чергу, сприяє жвавій місцевій демократії та активному громадському життю на місцевому рівні.

Переконані, що реалізація Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про звернення громадян» щодо електронного звернення та електронної петиції» сприятиме становленню ефективного діалогу між органами місцевого самоврядування і громадянами, а також уможливлуватиме оперативне реагування органів місцевого самоврядування на суспільні виклики та ініціативи мешканців територіальної громади. Цей закон також дав змогу унормувати можливість реалізації громадянами права на звернення до органів державної влади та органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності шляхом подання звернень за допомогою мережі Інтернет, що сприятиме економії часових та матеріальних ресурсів зазначених органів та громадян, звільненню посадових осіб місцевого самоврядування від рутинної роботи, пов'язаної з паперовим оформленням відповідей на звернення, а отже, зростанню довіри населення до органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб.

Також сучасні інформаційно-комунікаційні технології дозволяють, наприклад, підготувати і провести громадські слухання, включаючи голосування, сповіщення про ухвалені рішення і захист від фальсифікації. «Електронні громадські слухання» можуть бути розроблені на основі двох компонентів: використовуваний у мережі Інтернет технології веб-форумів і муніципальних геоінформаційних систем [2].

Суттєвою перепоною для реалізації форм е-демократії є загальний рівень розвитку інформаційного суспільства в Україні, який не забезпечує рівного доступу

громадян до отримання інформації, доступності для громадян різних форм електронної демократії. Гострою проблемою розвитку електронної демократії в Україні залишається помітна міжрегіональна «цифрова нерівність», відсутність дієвих кроків з її подолання.

Науковці також наголошують, що на часі потребує розвитку галузева нормативно-правова база, яка регламентує розвиток інформаційного суспільства в Україні в напрямі врахування вимог розвитку електронної демократії. Зокрема, актуальною є потреба визначення правових гарантій одержання громадянами відповідей на їхні запити до державних органів, органів місцевого самоврядування, здійснених в електронній формі [3].

Висновки. Отримання ефективних результатів запровадження інноваційних інструментів реалізації громадянами права на участь у місцевому самоврядуванні в Україні безпосередньо залежить від наявної нормативно-правової бази. Основними проблемами є: по-перше, недостатня урегульованість застосування форм, методів та інструментів цієї участі; по-друге, нездатність чинного законодавства швидко реагувати на потреби та виклики територіальних громад.

Підвищення рівня інноваційної культури, готовність до сприйняття та запровадження інноваційних форм участі місцевої спільноти, реалізація інноваційних моделей поведінки визначають соціальний потенціал інноваційного розвитку територіальної громади. Однак можливості реалізації цього потенціалу залежать не лише від інноваційної активності стейкхолдерів процесу, а й від готовності населення до інноваційних змін.

Застосування нових форм участі громадськості у вирішенні питань місцевого значення доповнить реальним змістом процес місцевого управління в цілому, підвищить довіру до влади з боку громадськості та допоможе зміцнити та консолідувати спільні зусилля для вироблення та впровадження політики щодо реалізації програм і проектів місцевого розвитку, вирішення проблемних питань у територіальній громаді.

Список використаних джерел

1. **Бальцій Ю. Ю.** Право громадян на участь у місцевому самоврядуванні: поняття та зміст / Ю. Ю. Бальцій // Вісн. Маріупол. держ. ун-ту. Серія : Право. – 2011. – Вип. 1. – С. 65 – 69.

2. **Габрінець В. О.** Електронні громадські слухання як інноваційний інструмент розвитку місцевої демократії / Володимир Габрінець, Сергій Кандзюба, Олег Кравцов // Держ. упр. та місц. самоврядування : зб. наук. пр. – Д. : ДРІДУ НАДУ, 2010. – Вип. 1(4). – С. 100 – 108.

3. **Інноваційні** підходи до регіонального розвитку в Україні: аналіт. доп. / С. О. Біла, Я. А. Жаліло, О. В. Шевченко [та ін.] ; за ред. С. О. Білої. – К. : НІСД, 2011. – 80 с.

4. **Лазарев В. Н.** Социальная самоорганизация в условиях местного самоуправления : монография / В. Н. Лазарев. – Белгород : Центр соц. технологий, 1996. – 100 с.

5. **Манхейм К.** Человек и общество в эпоху преобразования : пер. с нем. и англ. / Манхейм К. // Диагноз нашего времени. – М. : Юрист, 1994. – С. 277 – 411.

6. **Матеріали** круглого столу і громадського обговорення щодо впровадження інституту електронних петицій в Україні 06 квітня 2015 року, м. Київ. – Режим доступу : platforma-reform.org/?p=1751.

7. **Про інноваційну** діяльність : Закон України від 4 лип. 2002 р. № 40-IV. – Режим доступу : zakon4.rada.gov.ua/laws/show/40-15.

8. **Про схвалення** Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні : розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 трав. 2015 р. № 386-р. – Режим доступу : zakon5.rada.gov.ua/laws/show/386-2013-%D1%80/print1447591171955058.

9. **Розвиток** електронної демократії в Україні : аналіт. зап. Нац. ін-ту стратег. дослідж. – Режим доступу : www.niss.gov.ua/articles/267.

10. **Długosz D.** Obywatele współdecydują : przewodnik po partycypacji społecznej / D. Długosz, J. J. Wygnański // Stowarzyszenie na rzecz Forum Inicjatyw Pozarządowych. – Warszawa, 2005. – 22 s.

11. **Participatory Budgeting** / ed. A. Shah. – Washington : The World Bank, 2007. – 269 p.

12. **Participatory Budgeting in the UK – A toolkit.** – Access mode : www.pbpartners.org.uk/wp-content/uploads/2013/11/Participatory-Budgeting-Toolkit.pdf.

13. **Recommendation** CM/Rec(2009)1 of the Committee of Ministers to member states on electronic democracy (e-democracy) (Adopted by the Committee of Ministers on 18 February 2009 at the 1049th meeting of the Ministers' Deputies). – Access mode : www.coe.int/t/dgap/democracy/Activities/GGIS/CAHDE/Default_en.asp.

List of references

1. **Baltsii Yu. Yu.** Pravo hromadian na uchast u mistsevomu samovriaduvanni: poniattia ta zmist / Yu. Yu. Baltzii // Visnyk Mariupolskoho derzhavnoho universytetu. Serii : Pravo. – 2011. – Vyp. 1. – S. 65 – 69.
2. **Habrinets V. O.** Elektronni hromadski slukhannia yak innovatsiinyi instrument rozvytku mistsevoi demokratii / Volodymyr Habrinets, Serhii Kandziuba, Oleh Kravtsov // Derzh. upr. ta mists. samovriaduvannia : zb. nauk. pr. – D. : DRIDU NADU, 2010. – Vyp. 1(4). – S. 100 – 108.
3. **Innovatsiini** pidkhody do rehionalnoho rozvytku v Ukraini: analit. dop. / S. O. Bila, Ya. A. Zhalilo, O. V. Shevchenko [ta in.] ; za red. S. O. Biloi. – K. : NISD, 2011. – 80 s.
4. **Lazarev V. N.** Sotsialnaya samoorganizatsiya v usloviyah mestnogo samoupravleniya : monografiya / V. N. Lazarev. – Belgorod : Tsentr sots. tehnologiy, 1996. – 100 s.
5. **ManheyM K.** Chelovek i obschestvo v epohu preobrazovaniya : per. s nem. i angl. / ManheyM K. // Diagnost nashego vremeni. – M. : Yurist, 1994. – S. 277 – 411.
6. **Materialy** kruhloho stolu i hromadskoho obhovorennia shchodo vprovadzhennia instytutu elektronnykh petytsii v Ukraini 06 kvitnia 2015 roku, m. Kyiv. – Rezhym dostupu : platforma-reform.org/?p=1751.
7. **Pro innovatsiinu** diialnist : Zakon Ukrainy vid 4 lyp. 2002 r. № 40-IV. – Rezhym dostupu : zakon4.rada.gov.ua/laws/show/40-15.
8. **Pro skhvalennia** Stratehii rozvytku informatsiinoho suspilstva v Ukraini : rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 15 trav. 2015 r. № 386-r. – Rezhym dostupu : zakon5.rada.gov.ua/laws/show/386-2013-%D1%80/print1447591171955058.
9. **Rozvytok** elektronnoi demokratii v Ukraini : analit. zap. Nats. in-tu strateh. doslidzh. – Rezhym dostupu : www.niss.gov.ua/articles/267.
10. **Długosz D.** Obywatele współdecydują : przewodnik po partycypacji społecznej / D. Długosz, J. J. Wygnański // Stowarzyszenie na rzecz Forum Inicjatyw Pozarządowych. – Warszawa, 2005. – 22 s.
11. **Participatory** Budgeting / ed. A. Shah. – Washington : The World Bank, 2007. – 269 p.
12. **Participatory** Budgeting in the UK – A toolkit. – Access mode : www.pbpartners.org.uk/wp-content/uploads/2013/11/Participatory-Budgeting-Toolkit.pdf.

13. **Recommendation** CM/Rec(2009)1 of the Committee of Ministers to member states on electronic democracy (e-democracy) (Adopted by the Committee of Ministers on 18 February 2009 at the 1049th meeting of the Ministers' Deputies). – Access mode : www.coe.int/t/dgap/democracy/Activities/GGIS/CAHDE/Default_en.asp.